

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
 Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
 Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
 Contrib. Luisterkr. f 1,—. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

EN WAT ZEGT EEN HUMANIST ERVAN

„Allemaal goed en wel”, zei de man, met wie ik over het Humanistisch Verbond had gepraat, „maar ik geloof dat ik toch maar niet lid word. Niet omdat ik het niet met jullie eens ben, maar je moet goed begrijpen, ik ben maar een heel gewoon mannetje, en al die lui, die daar aan één stuk door bezig zijn met het uitvoeren van zedelijke hoogstandjes, die bezorgen mij alleen maar een minderwaardigheidsgevoel. Daar hoor ik niet bij.”

Die man in kwestie, heb ik er zonder al te veel moeite van kunnen overtuigen, dat zijn bezwaar berustte op een misverstand en ik zou dan ook geen behoefte hebben erop terug te komen, als mij niet schriftelijk ook nog een wat onvriendelijker opmerking had bereikt. Iemand schrijft mij over „humanisten, die liefst voortdurend praten over de zogenaamde zedelijke waardering, en die zich blijkbaar op grond van hun eigen voortreffelijkheid het recht aanmatigen aan iedereen een rapportcijfer te geven voor fatsoen of — tussen aanhalingstekens — „zedelijkheid”. Alsof de mensheid daarmee gebaat was! Me dunkt, daar kan ik het wel weer mee doen!

Laat ik eerst even iets zeggen over die zedelijke hoogstandjes. De man, die deze uitdrukking gebruikte — alle hulde voor deze vondst! — noemde zich zelf een heel gewoon mannetje. Welnu, dat zijn de humanisten ook. De humanisten beschouwen zich zelf niet, en wensen ook niet door anderen beschouwd te worden als hele of halve heiligen, die zich boven de menselijke tekortkomingen hebben uitgewerkt, het humanistisch verbond is niet een soort helden-club, waartoe men alleen toegang heeft, wanneer men die en die graad van zedelijkheid heeft bereikt, of om de terminologie van mijn briefschrijver over te nemen een hoog rapportcijfer voor fatsoen heeft gehaald, nee, met overtuiging zegt de humanist Greshof na:

Ik ben precies als Pietersen en Meyer
 Een doodgewone vaderlandse vrijer

Maar nu die zogenaamde rapportcijfers voor fatsoen. Alsof, zegt mijn briefschrijver ho-

nend, de mensheid daarmee gebaat was! En daarin ben ik het nu eens van harte met hem eens; als zedelijke waardering werkelijk neerkwam op het uitdelen van rapportcijfers aan onze medemensen, dan zouden we er goed aan doen, die hele zedelijke waardering zo gauw mogelijk over boord te zetten en we zouden er geen woord over vuil moeten maken. Maar zo is het niet! Met het geven van rapportcijfers heeft de zedelijke waardering niets te maken, en die waardering over boord zetten, dat kunnen we niet om de eenvoudige reden dat het hele leven daarvan doortrokken is. Mijn briefschrijver demonstreert dat zelf ook bijzonder aardig: eigenlijk is zijn hele protest tegen die aanmatigende humanisten die zo overtuigd zijn van hun eigen voortreffelijkheid, een voorbeeld, ik wil niet zeggen een navolgenswaardig voorbeeld, maar dan toch wel degelijk een voorbeeld van zedelijke waardering.

Van rapportcijfers weet ik meer dan mij lief is. Mijn beroep brengt nu eenmaal mee, dat ik ze geregeld moet geven en er mee moet werken, en ik heb dat altijd gedaan met het besef, dat je die dingen met de grootste voorzichtigheid moet hanteren, omdat de exactheid, die ze schijnen te bezitten en die er in elk geval door wordt gesuggereerd, er in werkelijkheid helemaal niet aan te pas komt. Maar hoe betrekkelijk de waarde van rapportcijfers in het algemeen al moge zijn, wie ze geeft, kan dat doen op grond van vrij duidelijke en meestal door anderen te controleren gegevens. En wie nu wel eens over zedelijke waardering heeft nagedacht, en is gaan beseffen, dat die altijd weer gericht is niet op de handeling zelf, maar op wat er „achter zit”, op de gezindheid, en dat die gezindheid, dus uit die handeling moet worden opgemaakt, wat in de praktijk zo goed als altijd moet leiden tot gissen en vergissen, die begrijpt dat er van het geven van zo iets als rapportcijfers voor zedelijkheid nooit sprake kan zijn, gesteld al dat men dat zou willen. Maar bovendien de zedelijke waardering is niet in de eerste plaats gericht op anderen, maar op onszelf. De keuze van onze eigen levenshouding en gedrag, het strijden

voor een ideaal, het verdedigen en het bevorderen van het ene, het verwerpen van het andere en het in verzet komen daartegen, dat alles wordt althans voor een deel bepaald door zedelijk waarden, en het is daarzonder niet denkbaar.

Het zedelijk waarden is kan men gerust zeggen met ons hele bestaan verweven. En juist daarom is het zo uiterst belangrijk, dat dit zedelijk waarden zich kan voltrekken zonder vertroebeling.

Wat ik daarmee bedoel? Laat ik om U dat duidelijk te maken het verhaal mogen vertellen van de duizendpoten. Dit verhaal is helemaal geen vondst van mij, en er bestaan verschillende varianten van dit verhaal. De lezing die ik hier nodig heb, ziet er zo uit: De duizendpoten deden wat men van alle dieren ook met minder poten kan verwachten: zij liepen. Zij hadden zich nooit afgevraagd, hoe zij hun poten moesten verzetten, zij zouden ook niemand hebben kunnen uitleggen hoe zij het eigenlijk deden, zij hadden het zelf ook nooit behoeven te leren, maar zij deden het, heel gewoon. Als je als duizendpoot ter wereld gekomen was, dan bewoog je je natuurlijk op die wereld ook als duizendpoot, dat lopen zat je van huis uit in de poten, dat was, om het in de taal te zeggen die wij zo graag in deze kwartiertjes gebruiken, onverbrekkelijk verbonden met het duizendpoot-zijn. Als er nu maar niets tussen gekomen was, dan zou het met het lopen van de duizendpoten verder heel glad verlopen zijn. Maar er kwam wel wat tussen. Een ouwe duizendpoot, wiens poten niet meer de lenigheid behouden hadden van zijn jeugd, begon middelen te beramen om toch vlot te lopen. Als hij zich nou maar gehouden had aan de pootbewegingen, die hij tot dusver zonder er zelf weet van te hebben altijd had uitgevoerd, maar helaas dat deed hij niet. Hij was namelijk niet een wijze duizendpoot, maar hij leed aan de kwaal, die bij duizendpoten veel voorkomt, hij was verbazend eigen-wijs. En zo kwam hij er toe een heel nieuw eigen systeem van pootbeweging voor duizendpoten uit te denken. Hij ontdekte bijvoorbeeld dat je hele pootpartijen kon stil leggen en dan toch nog vooruit kon komen: het lopen werd misschien iets minder soepel, je verloor iets van je natuurlijke duizendpoot-elegance, maar daar stond tegenover dat de snelheid aanzienlijk kon worden opgevoerd. En bij de duizendpoten is men, zoals U bekend zal zijn, bijzonder gebrand op snelheid. Er zijn natuurlijk veel hervormers van de loop voor

duizendpoten opgestaan, en er bestaat langzamerhand een hele reeks van loopvoorschriften, die de oudere duizendpoten doorgeven aan hun nagebroed. Maar als U mij nu vraagt, of het lopen van de duizendpoten er nu beter op geworden is — er zijn duizendpoten, die daar niet zo gerust op zijn. Wat zij zeggen is dit: kijk wat sommige buitenstaanders verwacht hadden, namelijk dat wij door al die voorschriften zo met onze poten in de knoop zouden raken, dat wij helemaal niet meer aan lopen toe kwamen, dat is niet gebeurd. Natuurlijk niet, dat kan nooit, het verzetten van onze poten is ons nu eenmaal aangeboren, wij kunnen het niet laten. Er zijn wel duizendpoten geweest, die geprobeerd hebben er mee op te houden, dat lopen was allemaal maar onzin vonden zij, je kon veel beter geen poot meer verzetten. Maar ja, af en toe dan moesten ze toch eens ergens heen, en voor ze het zelf wisten, liepen ze al weer. Dus lopen dat doen wij nog wel. Maar ons élan, onze natuurlijke elegance en onze zekerheid die zijn we kwijt.

Er wordt van mij verwacht, dat ik zo mogelijk iets verstandigs zeg in dit kwartiertje, dus ik moet nu haastig afscheid nemen van mijn duizendpoten. Wat ik ermee bedoeld heb, is hoop ik wel duidelijk, maar ik ben schoolmeester genoeg om het toch voor alle veiligheid nog een beetje uit te leggen.

Precies zoals het natuurlijke lopen van de duizendpoten allerm minst bevorderd is door de verschillende loopvoorschriften, zo is de natuurlijke zedelijke waardering vaak vertroebeld door de moraal. En nu kom ik terug op wat ik de vorige maal als een bederf van deze moraal heb gesignaleerd: het omkopen tot zedelijkheid. Ik houd bijzonder veel van het Sinterklaasfeest, maar de maar al te vaak toegepaste Sinterklaaspedagogie „Wie zoet is krijgt lekkers, wie stout is de roe”, vind ik een uiterst bedenkelijke manier van opvoeding. Wie kinderen of volwassenen op deze manier tot het gewenste gedrag tracht te brengen, die verwacht van hen niet meer dan een van alle zedelijkheid gespeende berekening: „Natuurlijk zitten er aan het gedrag dat men van mij verlangt, eerst wel enige nadelen vast, maar vooruit die zullen later wel worden goedge maakt door de voordelen die ik verwachten mag. En als ik doe wat verboden is, dan loop ik toch tegen de lamp, laat ik maar verstandig zijn, eerlijk duurt het langst.”

kinderkamp

De buitenwerk-commissie van het Humanistisch Verbond organiseert in de week van 29 juli t/m 5 augustus, zoals reeds een reeks van jaren een kinderkamp in Elspeet, voor kinderen van 10 t/m 12 jaar.

De prijs bedraagt f 39,50 incl. f 2,— zakgeld. Dit kamp, waar de kinderen volop kunnen genieten en op de hoogte worden gebracht van de flora van de Veluwe, geniet reeds een uitstekende reputatie en staat onder leiding van de heer en mevrouw J. Weggelaar - Erasmusgracht 23 III - Amsterdam - Tel. 020-83919. Aanmeldingen: Centraal Bureau Humanistisch Verbond - Oudegracht 152 - Utrecht.

Wie kinderen er aan went hun gedrag te bepalen op grond van een dergelijke winst- en verliesrekening die doet alles, wat hij als opvoeder zou moeten laten, en hij laat alles wat hij zou moeten doen. De gevoeligheid van zijn pupil voor zijn eigenbelang die brengt hij tot weelderige bloei, en op het goede dat in hem schuilt doet hij nooit een beroep, dat krijgt geen kans zich te ontplooien, en moet verschrompelen. En de zedelijke waardering van iemand, die lang genoeg aan deze omkoperij wordt blootgesteld, wordt grondig bedorven. Hij weet wat dat fatsoenlijke gedrag eigenlijk is: vleierij en kruiperigheid tegenover wie sterker is,

niets dan verkapt egoïsme.

Alle idealisme is in zijn ogen ijdele mooi-praterij. Hij krijgt een bijzonder cynische kijk op het mensdom, zijn moraal is vergiftigd en hij wordt op zijn beurt een haard van besmetting voor de moraal van zijn omgeving.

Ik hoop dat ik door dit praatje — voorlopig het laatste van het reeksje van zes „En wat zegt een humanist daarvan”, U heb kunnen overtuigen van de belangrikheid van een zuivere moraal, dat is dus een moraal waarin wij niet wijzer willen wezen dan wij van huis uit al zijn.

Prof. dr. LIBBE VAN DER WAL.

Overtuiging wordt gemakkelijk zelfbeveiliging. Daardoor wordt zij tot starheid verleid en dit is niet in overeenstemming met de zin van het leven. Een vaste overtuiging bewijst haar waarde door haar buigzaamheid en toegevendheid en evenals iedere hoge waarheid gedijt zij het beste op de dwalingen, die zij zelf heeft ingezien.

C. G. JUNG.

„Er zijn twee manieren om te leven: een mens kan toevallig leven en domweg bestaan, óf hij kan constructief zijn en trachten iets met zijn leven te doen.”

Julian Huxley.

Het is merkwaardig hoeveel plichtsbesef de mens heeft, wanneer het de plichten van anderen betreft.

Peter Sirius

Men ontmoet zijn lot vaak op wegen, die men ingeslagen had om het te vermijden.

Jean de la Fontaine

De drie belangrijkste voorwaarden om iets waardevols te volbrengen zijn: ten eerste hard werken; ten tweede volharden; ten derde gezond verstand.

Thomas A. Edison

zeilkamp 1961 - langweer (fr.)

Na het geslaagd zeilkamp in 1960 wordt in 1961 opnieuw een familie-zeilkamp gehouden en wel van 5 t/m 19 augustus 1961. Prijs f 65,— per week (alles inbegrepen). Opgaven uiterlijk 31 maart 1961.

Leiding: De Heer en Mevrouw L. Kamminga, Groningerstraatweg 132, Leeuwarden. Tel. (05100) 26741.

Voor volledige inlichtingen: Oudegracht 152, Utrecht (030) 10163.

lezingen voor de radio

di. 7 mrt. A.V.R.O. 16.— uur: Prof. Dr. Ir. J. P. Mazure: onderwerp nog onbekend.

zo. 12 mrt. VARA 9.45 uur: S. Bouma: „Alledaags humanisme”.

zo. 19 mrt. VARA 9.45 uur: Dr. H. Bongers: onderwerp nog onbekend.

zo. 26 mrt. VARA 9.45 uur: Dr. O. Noordebos: „Begrip en Ruimte”.

DEMOKRITUS

Demokritus, een Grieks denker, omstreeks 460 vóór Christus geboren, leefde in Abdera, een Griekse stad aan de Thracische kust en stierf daar op zeer hoge leeftijd. Als jonge man zéér weetgierig, besteedde hij — naar men zegt tot grote ergernis van zijn stadgenoten — zijn vermogen aan reizen naar Egypte, Babylonië, Perzië en Athene. Hij werd door zijn studieleven een universele geest, die, zoals later Aristoteles, de wetenschappen van zijn tijd beheerste. Van zijn talrijke werken zijn ons maar schamele brokstukken overgeleverd. Zij handelden over zeer uiteenlopende onderwerpen: mathematica, physica, ethiek, techniek, muziek. Het meest bekend is hij door zijn atoomtheorie. De grondslagen daarvan waren reeds door Leukippos gelegd, over wiens persoon en arbeid reeds aan het eind van de 4e eeuw vóór Christus grote onzekerheid bestond.

Hij ging er van uit, als Parmenides en diens volgelingen, dat niets kon ontstaan of vergaan. Maar in tegenstelling tot deze denker loochende hij niet de veelvormigheid van het zijnde, de beweging, het ontstaan en vergaan van alles wat *samengesteld* was. Om deze te verklaren nam hij aan, dat in de ledige ruimte zich steeds talloze, uiterst kleine en daardoor onzichtbare lichaampjes bewogen, die absoluut ondeelbaar waren, atomen. Deze nu achtte hij ongeworden en onvergankelijk. Zij bestonden volgens Demokritus uit dezelfde onveranderlijke materie, maar onderscheidden zich in vorm en grootte. Alleen door hun voortdurende verwisseling van plaats waren de verscheidenheden, veranderingen en eigenschappen der zichtbare lichamelijkeheden te verklaren. Alle ontstaan van samengestelde „dingen” kwam voort uit het samenkomen, alle vergaan ervan uit het uiteengaan van atomen.

De soorten van veranderingen stonden ook daarmee in verband en tevens met wijziging in ordening en ligging dier allerkleinste deeltjes. Iedere inwerking der dingen op elkaar geschiedde volstrekt mechanisch door druk en stoot.

De eeuwig-wervelende beweging der atomen wordt niet door krachten van buiten teweeggebracht, de oorzaak er van ligt in de oer-deeltjes zelf. Door hun uiteenlopende omvang en zwaarte bevinden zij zich in draaiing als het water van een kolk. Talloze werelden bestaan er door de eeuwige botsingen, bindingen en ontbindingen en hebben steeds bestaan. De beweging heeft geen aanvang gehad, noch de atomen en de lege ruimte geen begrenzing. Er zijn samenstellingen uit bijzonder fijne, ronde, gladde atomen, zoals vuur. Ook de ziel bestaat uit zulk een fijne materie. Haar atomen verspreiden zich na de dood weer in het lege.

De wijsgeer verdiepte zich ook in de vraag, hoe de zintuiglijke waarneming tot stand kwam en hoe het denken. Hij maakte daartussen een scherp onderscheid, maar zijn

verklaring van beider ontstaan is gebaseerd op zijn atoomtheorie, dus materialistisch.

Demokritus heeft een theorie opgesteld over de vorm van de aarde, over de oorzaken van zonsop- en ondergang, over de eerste verschijning der hemellichamen in onze wereldorde, over het ontstaan van de levende wezens uit slik. Hierbij sloot zich aan zijn bijzondere belangstelling voor de mens en voor het ontstaan en de ontwikkeling van diens cultuur. Hij beschouwde de nood als drijfveer voor de vooruitgang. Daardoor immers leren de mensen samenwerking in de strijd tegen wilde dieren. Behoeftte aan onderling begrip doet de taal ontstaan en ook de technische vaardigheden groeien onder haar druk. Deze heffen met het doelmatig gebruik van het vuur, de mens op uit zijn dierlijke staat, terwijl de samenwerking voert tot geordend leven. De samenleving ging deze denker zeer ter harte.

Uit verschillende fragmenten blijkt zijn saamhorigheidsbesef en zijn sociale verantwoordelijkheid.

Al beschouwt hij de ziel als een samenstel, zij het ook van de fijnste atomen, haar en het geestelijke leven stelt hij ver boven het lichaam en al wat daarmee is verbonden. Schone woorden over haar aard en diepte zijn ons van hem overgeleverd; zij is het edelste en goddelijkste in de mens. In nauw verband met deze overtuiging staat de grondslag van zijn moraal-leringen. Hoe wonderlijk dit ook schijnt, de verdediger van de eerste mechanische atoomleer liet ons ethische uitspraken na doordrenkt van idealisme. Ik laat hier enige daarvan volgen. Hun ras blijkt bij dieren uit de goede verhouding van hun lijven, bij de mensen uit de welgerichtheid van hun karakter.

's Mensen karakter is (bepaalt) zijn lot.

Goed is (nog) niet het zich onthouden van onrecht, maar het niet te willen. Hier blijkt, dat Demokritus als norm voor zedelijkheid de *gezindheid* stelt, een gedachte, die een der belangrijkste bijdragen der Grieken tot de ethiek betekent.

Wie onrecht doet is ongelukkiger dan hij die onrecht lijdt.

Geluk en ongeluk liggen in de *ziel*.

Onrecht lijdenden moet men helpen, zoveel men kan en ze niet in de steek laten.

Wanneer de rijken het over zich verkrijgen de armen te helpen en diensten te bewijzen, dan ligt daarin al het mede-lijden, het niet-alleen-zijn, verbroedering, wederzijdse steun, eendracht der burgers en andere zegeningen, zoveel als niemand opsommen kan.

Deze uitspraken — een schamele keuze! — bewijzen, dat de geleerde en wijsgeer, die eens moet gezegd hebben, dat hij de oplossing van een theoretisch vraagstuk verkoos boven het koningschap over de Perzen, niet buiten de wereld leefde, maar zich verdiepte in het wezen van de mens en de menswaard en in brandende problemen van zijn maatschappij.

D. LOENEN.